

кримінальних правопорушень (зокрема, корупційних), оскільки значна їх кількість дуже часто перевищує встановлений законодавцем поріг завданої шкоди (розміру предмета кримінального правопорушення) у чинній редакції п. 2 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Звісно, що висловлені пропозиції потребують відповідних аргументів, розрахунків і пояснень, які можуть бути наведені у процесі «комітетських» слухань, наукових дискусій та прилюдного обговорення, однак завдання цієї публікації – окреслити концепцію очікуваних змін до законодавства та сприяти виробленню оптимального сценарію нормотворчості у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII (у редакції від 01 січня 2021 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-IV (у редакції від 17 березня 2021 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України: проект Закону України від 25 серпня 2020 року № 3959-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69708.

Самодін Артем Володимирович,
завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ ДО ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДО ЄСДР ДЛЯ З'ЯСУВАННЯ ОБСТАВИН ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

У контексті сучасної трансформації процесуальної форми розслідування кримінальних правопорушень, одним із сучасних напрямів розвитку теорії криміналістики є питання криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних проступків. Зазначене питання набуває особливої актуальності з огляду на законодавчі конструкції, які викладені у положеннях чинного Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК) та регламентують особливості збирання доказів до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄСДР), а також в межах відомчого нормативно-правового регулювання організації роботи підрозділів дізнання за фактами реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення.

Порівняно із початковим етапом розслідування злочинів до внесення відомостей до ЄСДР, окрім проведення огляду місця події,

дознавач, відповідно до положень ч. 3 ст. 214 КПК, для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, може: відібрати пояснення; забезпечити проведення медичного освідування; отримати висновок спеціаліста і зняти показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучити знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Про зазначені процесуальні джерела доказів ведеться мова також й у ст. 298¹ КПК, при цьому вони не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

На перший погляд, нібито проблеми не існує, й розслідування менш суспільно небезпечних кримінальних проступків дійсно має відбуватись за більш швидкою процедурою порівняно із розслідуванням злочинів, щодо яких перелік процесуальних джерел доказів наведено законодавцем у ч. 2 ст. 84 КПК. Водночас, практика процесуальної діяльності дізнавачів Національної поліції України свідчить про неоднозначність розуміння положень КПК у цьому напрямі на відомчому рівні у розрізі окремих практичних підрозділів дізнання, а також прокурорської та судової процесуальної діяльності.

Поряд із суто кримінальними процесуальними законодавчими аспектами, у проблематиці криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних проступків та процесуальної діяльності дізнавача до внесення відомостей до ЄРДР, на наш погляд, доцільно поділяти на декілька напрямів як: техніко-криміналістичний (наприклад, щодо ефективності та реальної практичної можливості застосування засобів криміналістичної техніки під час зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису); тактико-криміналістичний (наприклад, щодо проведення окремих процесуальних дій як відібрання пояснення або ж використання спеціальних знань у формі висновка спеціаліста, проведення медичного освідування); організаційний, у розумінні криміналістичної методики розслідування (наприклад, щодо організації та планування на початковому етапі розслідування конкретного кримінального проступку).

Зауважимо, що саме окремі нормативно-правові неузгодженості, а подекуди й прогалини ускладнюють якісну розробку криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних проступків та призводять до неоднозначності вирішення практичних проблем у цьому напрямі. Наприклад, за нашими даними у переважній більшості особа, у якої відібрано пояснення до внесення відомостей до ЄРДР, у подальшому допитується у якості конкретного учасника кримінального провадження (потерпілого, свідка, підозрюваного), а саме ж раніше отримане пояснення не набуває самостійного процесуального джерела доказів під час розслідування кримінального

проступку. Така тенденція є дійсно обґрунтованою з огляду на не визначеність процесуальної форми самого пояснення у положеннях КПК, адже: під час відібрання пояснення в особи немає жодних процесуальних прав (окрім, визначених ст. 63 Конституції України) та відповідних обов'язків; не врегульовано можливість застосування технічних засобів (наприклад, застосування звуко- та відеозапису); імперативно невизначено коло учасників у присутності, яких таке пояснення відбирається (наприклад, якщо пояснення відбирається у неповнолітньої або малолітньої особи за логікою інших положень КПК, мав би бути присутній законний представник; у разі необхідності перекладу пояснень – обов'язково залучається перекладач (хоча фрагментарно така можливість передбачається (ч. 1 ст. 68 КПК) та ін.). Не визначається також й тривалість відібрання пояснення як самостійної процесуальної дії. Доцільним було б і надати можливість особи у якій відбирається пояснення користуватися за бажанням правовою допомогою адвоката. Форма ж самого пояснення також залишається невизначеною, тому вважаємо вести мову про «пояснення», якщо особа його пише власноручно, а протокол пояснення, якщо його складає дізнавач. Враховуючи викладене, виникає питання щодо доцільності існування пояснення як самостійного процесуального джерела доказів до внесення відомостей до ЄРДР, тому на практиці або ж особа допитується без відібрання пояснення, або ж обов'язково допитується після його відібрання. Перераховані обставини мають бути враховані у криміналістичних рекомендаціях щодо тактики відібрання пояснення на початковому етапі розслідування кримінальних проступків.

Аналогічна ситуація виникає й щодо інших процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки до внесення відомостей до ЄРДР. Наприклад, після проведення медичного освідчування як правило признається судово-медична експертиза, хоча виходячи зі положень профільної ст. 241 КПК, освідчування проводиться з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу, а процесуальною підставою такої дії є постанова прокурора. Висновок спеціаліста на практиці як джерело доказів до внесення відомостей до ЄРДР не використовується, з підстав його невизначеності та обґрунтованої доцільності проведення повноцінного дослідження у формі експертизи, що у свою чергу є підставою для продовження проведення дізнання у межах строків проведення експертизи.

Зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису за своєю техніко-криміналістичною суттю є фактично тимчасовим доступом до речей та документів, за виключенням того, що останній є заходом забезпечення кримінального провадження й проводиться виключно на підставі ухвали слідчого

судді. Запропонована законодавцем така форма процесуального джерела доказів на практиці фактично перетворюється у так звану «добровільну видачу» певних електронних відомостей відображених на відповідному носіїві інформації або ж безпосередньо самих технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Зазначимо, що така дія може мати виключно добровільний характер відносно власника технічних приладів і технічних засобів та не може бути проведена примусово. Безсумнівно, у цьому контексті потребують нагального врегулювання питання щодо правових підстав та результатів отримання доказів у цих випадках як безпосередньої форми використання спеціальних знань під час роботи слідчо-оперативної групи на місці події, на що ми вже звертали увагу у попередніх своїх публікаціях [3, с. 387].

Існують й криміналістичні проблеми організації роботи дізнавача на місці події у складі слідчо-оперативної групи, особливо у тих випадках коли першочергове реагування проводилось в умовах невизначеності первинної правової кваліфікації кримінального правопорушення.

Сама ж методика розслідування кримінальних проступків починає лише формуватися, поступово виокремлюючись із методики розслідування злочинів відповідної категорії та вбираючи у себе специфіку положень організації та планування розслідування, особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, особливо тих, проведення яких можливе до внесення відомостей до ЄРДР.

Зважаючи на те, що одним із елементів предмету криміналістики є розробка науково обґрунтованих методів, прийомів, способів, рекомендацій з метою оптимізації розслідування кримінальних правопорушень [2, с. 32], а формування самої методики відбувається на основі аналізу досвіду слідчої, експертної та судової практики [2, с. 567], питання техніко-криміналістичного, тактико-криміналістичного та методико-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних проступків ще досить тривалий час у теорії криміналістики буде залишатись відкритим, а наукові дослідження у цій сфері не втрачатимуть своєї актуальності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Верховна Рада України. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Самодін та ін. / за заг.ред. В.В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

3. Самодін А.В. Особливості використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних проступків. *Теорія та практика судово-експертної діяльності: тези доп. VIII міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 27 листоп. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 384-388. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/15419>.